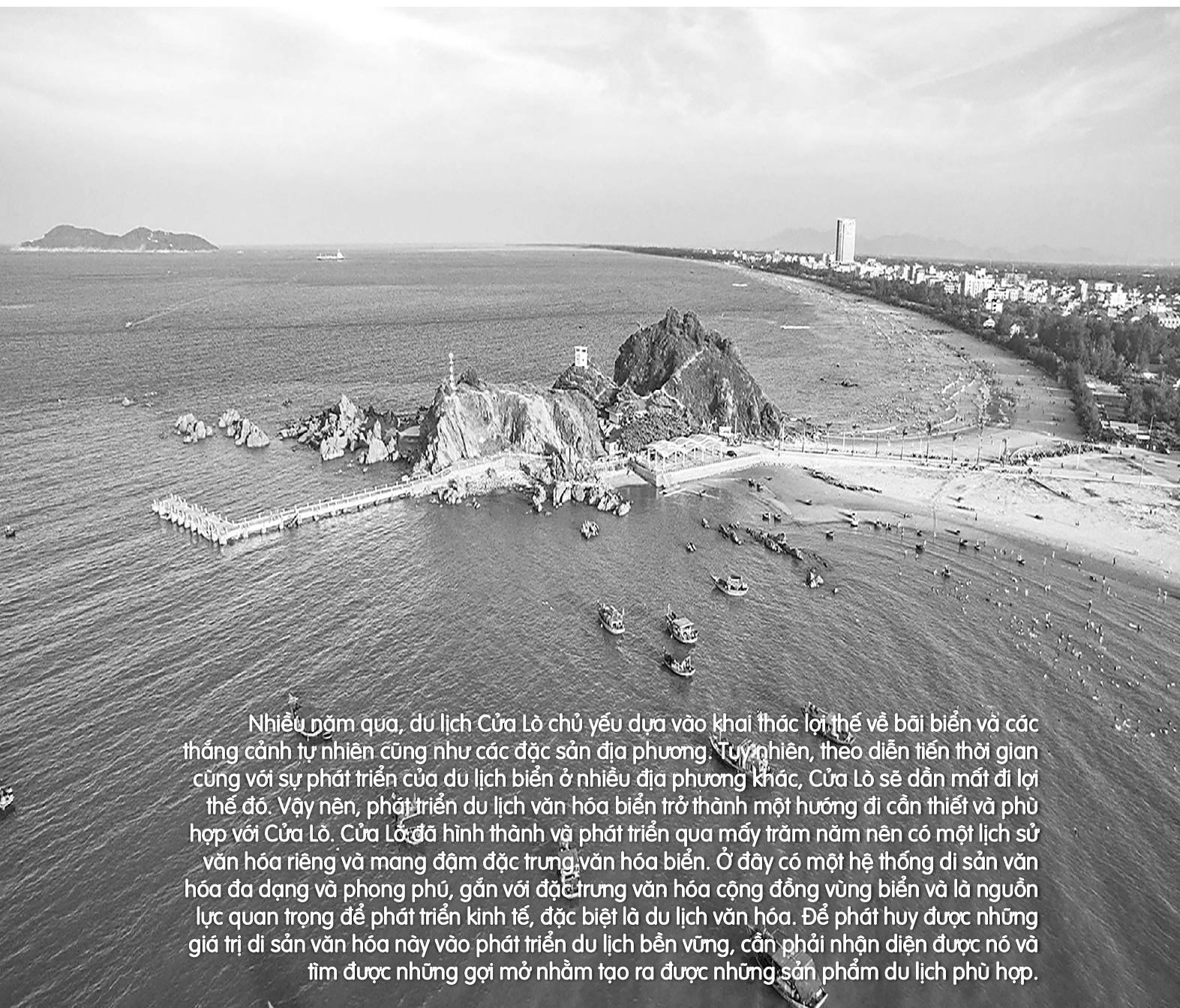


PHÁT TRIỂN DU LỊCH BỀN VỮNG Ở CỬA LÒ: ĐỂ DI SẢN VĂN HÓA LÀM ĐIỂM NHẤN VÀ ĐỊNH HƯỚNG CHO DU KHÁCH THAM QUAN

■ Minh Hải



Nhiều năm qua, du lịch Cửa Lò chủ yếu dựa vào khai thác lợi thế về bãi biển và các thắng cảnh tự nhiên cũng như các đặc sản địa phương. Tuy nhiên, theo diễn tiến thời gian cùng với sự phát triển của du lịch biển ở nhiều địa phương khác, Cửa Lò sẽ dần mất đi lợi thế đó. Vậy nên, phát triển du lịch văn hóa biển trở thành một hướng đi cần thiết và phù hợp với Cửa Lò. Cửa Lò đã hình thành và phát triển qua mấy trăm năm nên có một lịch sử văn hóa riêng và mang đậm đặc trưng văn hóa biển. Ở đây có một hệ thống di sản văn hóa đa dạng và phong phú, gắn với đặc trưng văn hóa cộng đồng vùng biển và là nguồn lực quan trọng để phát triển kinh tế, đặc biệt là du lịch văn hóa. Để phát huy được những giá trị di sản văn hóa này vào phát triển du lịch bền vững, cần phải nhận diện được nó và tìm được những gợi mở nhằm tạo ra được những sản phẩm du lịch phù hợp.

Nhận diện đặc trưng văn hóa Cửa Lò qua hệ thống di sản

Nói đến đặc trưng văn hóa của Cửa Lò thì trước hết cần phải nói đến vai trò của các dòng họ đã đến đây khai mở ra vùng đất này. Và các dòng họ hiện nay cũng là một nhân tố văn hóa quan trọng của làng. Trong các gia phả của các dòng họ lớn ở phường Nghi Thủy - phường trung tâm của thị xã Cửa Lò vẫn còn ghi lại những câu chuyện về các bậc cha ông đã khai mở ra vùng đất này.

Chuyện được ghi lại là khoảng giữa thế kỷ XVIII, có 6 người gồm các ông Trần Liệt, Hoàng Đức Thực, Võ Chính Đạo, Lê Viết Lệ, Nguyễn Văn Đò, Phạm Công Huân, quê gốc ở nhiều nơi khác nhau, nhưng lúc đó đang ở Hà Tĩnh, đã kết nghĩa anh em và cùng nhau đưa gia đình đi tìm đường khai khẩn cuộc sống mới vì ở quê lúc đó khó khăn. Các ông dùng thuyền nan dọc sông ra lịch Sót (nay là Cửa Sót) rồi dọc ven biển ra phía Bắc. Đến lịch Hội (nay là Cửa Hội) thì dừng chân ở phía Nam sông Lam (thuộc Nghi Xuân). Nhưng vì ở đây sóng to gió lớn, khó có thể làm ăn định cư được, nên các ông tiếp tục đi về phía Bắc. Ra đến lịch Lò thì các ông lựa chọn vùng Vạn Lộc để cư trú (nay là phường Nghi Tân). Nhưng ở đây dân đã đông đúc, là phận ngụ cư mới đến nên các ông bị xua đuổi. Thế là lại tiếp tục kéo nhau đi lên vùng Đông Ngàn (nay thuộc xã Nghi Tiến) tìm cách sinh sống. Nhưng đây là bãi ngang, không phù hợp với họ nên cả đoàn lại đi về cồn Mui. Nhận thấy nơi này phù hợp, chưa ai khai phá nên cả đoàn quyết định ở lại. Đó là sự mở đầu cho việc lập ra làng Mai Bàng và 6 người chủ gia đình này cũng trở thành các ông tổ của các dòng họ lập làng hiện nay. Sau khi ổn định cuộc sống, các ông đã đón thêm anh em họ hàng đến đây lập nghiệp. Nhiều người thấy cuộc sống nơi này khá thuận lợi nên cũng xin đến sinh cơ. Cứ vậy mà làng xóm ngày một đông hơn. Quá trình thành lập làng cũng gặp nhiều khó khăn vì tâm lý lúc đó

vẫn coi thường dân ngụ cư từ nơi khác đến. Mãi sau này, nhờ ông Võ Chính Đạo là người có chữ nghĩa, được ăn học nên đã trình lên triều đình và được chấp nhận. Làng cũ ở Hà Tĩnh thờ Đức Thánh Lê Khôi, nên khi lập làng mới, các ông về quê cũ xin rước chân nhang và ra lập đền thờ. Thế nên giờ đền Mai Bàng cũng thờ Thánh Lê Khôi và thêm một số vị Đức Thánh khác là vì vậy. Như vậy, ngay từ đầu, quá trình thành lập làng Mai Bàng đã đậm nét văn hóa dòng họ. Quá trình lập làng là một lịch sử lâu dài và nhiều gian khó. Các gia phả của các dòng họ đầu tiên đến đây đều ghi chép lại những câu chuyện này. Và con cháu trong họ hầu hết đều biết đến. Dòng họ luôn có những nề nếp riêng và rất chặt chẽ. Thế nên sự gắn kết của các gia đình ở nơi này cũng luôn đoàn kết và gắn bó với nhau như anh em trong họ vậy.

Hiện nay, phường Nghi Thủy có 29 dòng họ cùng sinh sống. Cả 29 dòng họ này đều có vị thế ngang nhau và được đưa vào tham gia thực hành nghi lễ thờ phụng ở đền làng Mai Bàng. Văn hóa dòng họ cũng trở thành một nét bản sắc văn hóa của phường Nghi Thủy. Trong bối cảnh Cửa Lò nói chung và Nghi Thủy nói riêng đang quan tâm phát huy các giá trị văn hóa truyền thống vào phát triển du lịch thì văn hóa dòng họ cũng đáng được để ý. Văn hóa dòng họ rất quan trọng đối với đời sống người dân nơi đây. Và nó cần được quan tâm để tỏa sáng trong quá trình phát triển du lịch. Bởi, những câu chuyện về khai hoang mở cõi của các bậc tiền nhân còn được gia phả và con cháu ghi lại đó, nếu được trình diễn lại trong các tác phẩm

nghệ thuật để thu hút du khách, thì có lẽ cũng là một cơ hội thật sự cho văn hóa dòng họ tỏa sáng.

Các dòng họ lớn ở Cửa Lò đều gắn với các hoạt động hướng biển nên nó cũng là nhân tố tạo ra nhiều nét văn hóa mang đặc trưng vùng biển khác. Trong đó đáng kể nhất là hệ thống các di tích lịch sử và các hoạt động gắn liền với nó. Đó là các đền thờ, miếu thờ gắn với các lễ hội dân gian liên quan đến văn hóa của người dân vùng biển. Trong đó phải kể đến một số ngôi đền như: Đền làng Hiếu (Nghị Hải) thờ cá Ông, đền Yên Lương (Nghị Thủy) thờ Tứ vị Thánh Nương và một số hải thần khác, đền Vạn Lộc (Nghị Tân) thờ Phó mã Thái úy Quận công Đô đốc trấn thủ thập nhị hải môn Nguyễn Sư Hồi - người có công chiêu dân, lập ấp, xây dựng nên làng Vạn Lộc. Đền Mai Bảng (Nghị Thủy) thờ Đức Thánh Lê Khôi và một số người có công sáng lập ra vùng đất Nghị Thủy. Nhìn chung, các ngôi đền nổi tiếng này đều liên quan đến các nghi lễ văn hóa của cư dân vùng biển. Chủ yếu thờ các vị thần biển và một số nhân thần có công xây dựng, bảo vệ những vùng đất này trong lịch sử và có nhiều đóng góp to lớn được người dân địa phương ghi nhớ như Nguyễn Sư Hồi, Hoàng Tá Thôn,

Lê Khôi... Bên cạnh đó còn một số ngôi đền nổi tiếng khác ngay gần trung tâm thị xã Cửa Lò như đền Cửa (Nghị Khánh) thờ Quốc mẫu Âu Cơ, Cao Sơn, Cao Các, Tam tòa Thánh Mẫu và một số anh hùng có công trong sự nghiệp đánh giặc ngoại xâm bảo vệ đất nước, đền Nguyễn Xí (Nghị Hợp) thờ Thái sư Cương Quốc Công Nguyễn Xí - bậc khai quốc công thần thời Hậu Lê, người có công lao lớn trong sự nghiệp bình Ngô của vua Lê Thái Tổ... Gắn liền với các đền thờ là các lễ hội dân gian được người dân địa phương coi trọng và có sức hấp dẫn thu hút nhiều du khách đến tham quan vào các dịp diễn ra lễ hội.

Một di sản văn hóa quan trọng của Cửa Lò là các làng nghề truyền thống, chủ yếu là các làng nghề liên quan đến nghề biển và gắn với văn hóa biển. Cửa Lò không có quá nhiều làng nghề lớn, nhưng không vì vậy mà coi nhẹ vai trò của các làng nghề ở đây. Có 3 làng nghề



Sản phẩm làng nghề Cửa Lò



truyền thống lớn nhất hiện nay là Làng nghề đánh bắt và chế biến hải sản ở phường Nghi Thủy, Làng nghề bảo quản, chế biến hải sản ở phường Nghi Tân, Làng nghề chế biến nước mắm Hải Giang 1 ở phường Nghi Hải - nghề này mang trên mình đặc sắc văn hóa Cửa Lò và lịch sử văn hóa của địa phương. Họ chính là những chủ nhân đích thực của vùng biển Cửa Lò. Các làng nghề trải qua nhiều thăng trầm nhưng vẫn chứng tỏ được sức sống mãnh liệt bởi nó gắn với biển, với văn hóa biển và góp phần tạo nên bản sắc văn hóa của Cửa Lò.

Bên cạnh đó, còn rất nhiều di sản văn hóa vật thể và phi vật thể khác ở Cửa Lò. Đây đều là những nguồn lực quan trọng để phát triển kinh tế - xã hội, đặc biệt là phát triển du lịch. Nhưng lâu nay, gần như du lịch Cửa Lò chưa khai thác được nhiều các giá trị văn hóa biển của hệ thống di sản văn hóa này mà tập trung vào phát triển các sản phẩm du lịch dựa vào tự nhiên như tắm biển, nghỉ dưỡng... Vậy nên, để phát triển du lịch bền vững, thì cần phải làm sao để phát huy giá trị của di sản văn hóa nhằm tạo ra các sản phẩm du lịch bền vững.

Phát huy di sản văn hóa vùng biển vào phát triển du lịch bền vững

Có không ít người đến với Cửa Lò chỉ để tắm biển và ăn các món hải sản. Điều đó là hiển nhiên, nhưng chưa đủ với nhu cầu của những người vượt xa hàng trăm cây số đến với nơi này. Chắc chắn người ta mong chờ nhiều hơn thế... Theo quan điểm chỉ đạo của Đảng ủy thị xã, điểm nhấn của du lịch Cửa Lò trong những năm tới vẫn là văn hóa. Xây dựng một Cửa Lò đậm đà bản sắc văn hóa biển vẫn là nhiệm vụ quan trọng nhất và cũng là thách thức lớn nhất. Cửa Lò là một đô thị du lịch biển, một nền văn hóa biển đa thanh, đa sắc. Đó là điều hầu như ai cũng biết. Nhưng đưa sự đa thanh, đa sắc thành một điểm nhấn để phát triển du lịch lại là câu chuyện khác đòi hỏi nhiều yếu tố hơn. Bởi nó phải đáp ứng được những cảm thức của du khách vốn đa dạng và phong phú.

Qua một vài cuộc khảo sát nhiều du khách về việc vì sao họ lại chọn đến Cửa Lò để nghỉ ngơi, câu trả lời nhận được náo náo giống nhau là đến để tắm biển vì biển đẹp, đến để ăn hải sản vì ngon và tươi, giá cả cũng phù hợp. Và rồi khi rời Cửa Lò, cái gì sẽ đọng lại trong tâm trí của họ? Người ta đã dành thời gian và tiền của đến đây rồi rời đi mà tâm trí chỉ đọng lại một vài điều thì có lẽ chưa xứng đáng lắm! Cần đọng lại, đó là cảm thức về một nền văn hóa biển, một thứ mà khi đã đi vào tâm trí con người thì nó sẽ còn mãi và trở thành lời mời gọi luôn thúc giục họ quay lại. Vậy, cảm thức văn hóa biển ở Cửa Lò là những gì để có thể đi vào tâm trí du khách?

Trong những lần trao đổi gần đây với lãnh đạo thị xã Cửa Lò, cũng như tự mình đi tìm hiểu, trải nghiệm các điểm du lịch, các tuyến du lịch, chúng tôi nhận ra rằng, văn hóa biển Cửa Lò vô cùng đa dạng. Đa dạng hơn cả sự hình dung của những nhà nghiên cứu văn hóa trước đó. Và càng ngày, những nét văn hóa đa dạng đó càng hiển thị rõ hơn khi được đặt vào môi trường phát triển du lịch. Nhưng làm sao để phát huy các giá trị di sản văn hóa đặc sắc đó vào phát triển du lịch là một bài toán khó, một thách thức lớn. Hãy tự đặt mình vào vị trí của một khách du lịch đến với Cửa Lò, chúng ta sẽ đi tìm một số gợi mở cho định hướng phát triển du lịch nơi đây. Và qua đó cũng đặt ra yêu cầu xây dựng các sản phẩm và phát triển du lịch bền vững nhằm định hướng cho du khách về đây những điều cơ bản như sau:

Hãy đi dọc bờ biển, hãy ngắm nhìn mặt biển xa khơi nhưng cũng đừng quên ngắm cả bãi biển ngay dưới chân mình. Cả chiều dọc bờ biển cả chục cây số vậy, nhưng lại chỉ có một Bãi Ngọc được đặt tên riêng. Còn thời gian, hãy tìm hiểu thêm về sự kỳ lạ đó. Hãy đi dọc các trục đường chính và ngắm nghía những tuyến phố phù hoa, nhưng cũng đừng quên tự chất vấn những tên đường. Bởi mỗi con đường, mỗi con phố đều có một tên gọi với những sự tích, những câu chuyện lịch sử và văn hóa. Đi chợ Hôm mua sắm, rồi đến chợ điện tử rong chơi, nhưng cũng trò chuyện để biết thêm về nó, những chứng tích của lịch sử kinh tế vùng biển này. Mỗi đoạn đường, mỗi ngôi nhà hay đơn giản là một chiếc thuyền ở nơi đây cũng luôn gắn với những câu chuyện đẹp, luôn chờ người khám phá. Và khi tìm ra rồi, nó lại sống mãi trong chính mỗi du khách.

Hãy đến với các di tích lịch sử để hiểu về văn hóa nơi này. Từ đền thờ Thái sư Cương Quốc Công Nguyễn Xí ở phía Bắc thị xã đến đền Vạn Lộc ở Nghi Tân thờ Thái úy Quận Công Nguyễn Sư Hôi để được nghe những câu chuyện về hai cha con, hai danh nhân lịch sử lớn của dân tộc và chiêm ngưỡng những nét kiến trúc kỳ diệu của những ngôi đền được xây

dựng từ thời Lê. Rồi đến đền Mai Bảng ngay giữa phường Nghi Thủy nghe các sự tích về danh nhân Chiêu Trưng Vương Lê Khôi, một công thần giúp Lê Lợi đại phá quân Minh, cùng với những câu chuyện về bà Nguyễn Thị Bích Câu - một Quý phi đoàn hậu được suy tôn là nữ thần biển. Hay về với đền Làng Hiếu ở phường Nghi Hải, nơi thờ Đức Thánh Mẫu, thần Cao Sơn Cao Các, Sát hải đại vương Hoàng Tá Thốn... Đền thờ các vị thần là một trong những điểm đến quan trọng của du lịch Cửa Lò. Các đền đều có kiến trúc độc đáo hấp dẫn du khách. Không chỉ vậy, gắn với nó là những sự tích, những câu chuyện liên quan đến lịch sử, văn hóa của vùng biển này. Bên cạnh đó là rất nhiều di tích lịch sử khác, gắn với các nhân vật lịch sử của các thời đại khác nhau. Những di tích lịch sử văn hóa là những kho tư liệu kể chuyện ngàn năm cho du khách khi đến với nơi đây.



Nét đẹp văn hóa tâm linh ở Cửa Lò



Hãy đi vào các làng, các phố để nghe người dân kể chuyện về cuộc đời, về thân phận của những con người đã gắn với biển từ hàng chục thế hệ đã đi qua. Đó là chuyện về những dòng họ đầu tiên đến đây khai phá vùng biển và lập làng ở Nghi Thủy mà hiện nay còn nhiều nhà thờ và gia phả được lưu giữ lại. Quá trình khai phá vùng biển vô cùng khó khăn, cần sự đoàn kết và chia sẻ nên quan hệ họ hàng trở thành một điểm nhấn bởi tính liên kết chặt chẽ của nó. Vì vậy mà lịch sử dòng họ cũng là một phần vô cùng quan trọng của lịch sử địa phương. Đó là khám phá những chiếc giếng làng đặc biệt và nghe những người già kể về một cuộc chiến gian nan khác: công cuộc tìm kiếm nguồn nước ngọt ở ngay gần bờ biển từ các thế hệ cha ông trước đây đến nay. Vì sự gian truân quá lớn mà nước giếng trở nên thiêng liêng với các gia đình trong làng và họ thường lấy nước để thờ cúng hay phục vụ các nghi lễ thiết yếu cũng như để giặt các đồ dùng quan trọng trong nghề biển.

Hãy đi vào làng để hiểu người trong làng hiện nay sinh sống bằng nghề gì và như thế nào. Nếu như chỉ ở bãi biển, du khách chỉ thấy các ki ốt với những người chủ từ nhiều nơi khác đến, họ không phải là chủ nhân của văn hóa biển Cửa Lò. Phải chịu khó vào trong làng, nơi đó, những người chủ thật sự của Cửa Lò đang sinh sống bằng những nghề truyền thống vốn là kế sinh nhai từ bao thế hệ cha ông để lại. Đó là làng nghề sản xuất nước mắm, làng nghề sản xuất ruốc, làng nghề sản xuất mắm tôm hay nghề đánh

bắt và chế biến cá thủ công. Sẽ có nhiều mùi lạ và không dễ chịu với nhiều người. Nhưng đừng sợ mà dừng lại. Đó mà mùi vị của biển. Với người dân nơi đây, mùi nước mắm, mùi mắm tôm, mùi ruốc hay là mùi tanh của cá là mùi biển, mùi cuộc sống, là mùi đặc trưng của chính mình. Đảm bảo khi quen và thích nó rồi, bạn sẽ nghiện nó thay vì khó chịu. Những người dân nơi đây mến khách. Bạn không nhất thiết phải mua, dù lạ hay quen, bạn vẫn được nghe họ chia sẻ những câu chuyện cuộc sống của chính họ. Nếu bạn muốn trải nghiệm một vài công đoạn, người dân sẵn sàng hướng dẫn. Nếu bạn muốn tự nướng những miếng cá để mang về hay để thưởng thức tại chỗ, người dân cũng rất hoan nghênh. Hãy lắng nghe họ kể. Tin rằng khi nghe về chuyện đời của họ, bạn sẽ thay đổi và có nhiều cảm xúc khác khi cầm chai nước mắm hay chাম một mẩu thức ăn vào bát mắm, bát ruốc.

Đến Cửa Lò thì đương nhiên phải tắm biển và ăn hải sản. Nhưng để một chuyến du lịch có giá trị thì cần phải nhận được thêm nhiều thứ từ nơi mình đến. Đó là khám phá con người và văn hóa nơi đây. Khi người ta đến một cách hời hợt thì sự trở lại không quá quan trọng. Nhưng khi họ đến rồi biết và hiểu về Cửa Lò, thì tình cảm sẽ lớn dần và trở thành một động lực thôi thúc người ta quay lại. Bởi tình yêu, dù dành cho thiên nhiên hay văn hóa, nếu xuất phát từ hiểu biết thì sẽ vô cùng lớn mạnh. Và một Cửa Lò đa thanh, đa sắc để được nhiều người yêu mến, là mục đích của ngành du lịch cũng như của con người nơi đây. Trong chiến lược phát triển du lịch Cửa Lò gần đây có nhiều điểm nhấn, trong đó tập trung vào điểm nhấn cơ bản là kiến tạo môi trường sạch sẽ, kiến tạo lối sống văn minh đô thị hiện đại và kiến tạo văn hóa biển đa thanh đa sắc. Đặc biệt, cần kiến tạo một Cửa Lò đậm đà bản sắc của một vùng văn hóa biển, điểm du lịch biển hấp dẫn. Do vậy, phát huy các giá trị của hệ thống di sản văn hóa vào phát triển du lịch bền vững sẽ là một mấu chốt cực kỳ quan trọng đối với Cửa Lò./.